

NJEGOV TESTAMENT

V tistih dneh, ko mu je majsko zelenje sililo skozi okno na Mirju, ko so visoko gori nad njegovim tuskulom v Mačkovem grabnu zadišale blagajke, je že ždela smrt ob PRIJATELJEVI postelji. V bolestnih krčih je šepetal bolnik:

— »Koliko je tega strašnega papirja.« — Od življenja, dela in bojev, od spoznanj in srditosti lastne nature utrujenega, je pričela težiti njegova najintimnejša ljubezen »strašni papir.« Zapisana beseda mu je vzbujala prva radostna ugodja že v mladosti, postala mu je prva bolest. Čim bolj se mu je odkrivalo, da ni njen močni stvaritelj, tem bolj jo je spoštoval. Mož, ki je ljubil življenje in je imel od narave smisel za njegove račune, se je zakopal v »strašni papir« in v oblikovano življenje. V mračni sobi dunajske biblioteke je presedel leta med grmadami papirja. Na zasneženih ruskih poljanah, ko je pršel vanj sneg izpod konjskih kopit, je z entuziazmom in z vso strastjo preživel Gogoljeve in Tolstojeve opise ruske širine. Življenje, ki je bilo pred njim ustvarjeno, ga je vedno iznova omamljalo.

Med grmadami »strašnega papirja« je našla neutešljiva volja po ustvarjanju svojo pot. Pričel je oblikovati že napisano življenje, in PRIJATELJ je postal slovstveni zgodovinar. Na tej razodeti mu poti sta se združila oba darova: zanos peresa in tenkoslušno uho za vse motive napisane besede. Tako se nam je rodil prvi realistični slovstveni zgodovinar, ki je med duhovnim življenjem drugih narodov doživel nanovo življenje slovenskega naroda, ne v detajlih, ampak v sintetični celoti, čigar pogledi so po svoje oblikovali smisel našega bivanja, klicali zavest in izpraševali usodo. Njegovo delo je poglavje našega razvoja, je dinamična sila za mlade rodove.

PRIJATELJEVA ustvarjalna volja se je pogosto dvigala v napeti liniji do sinteze, toda prefinjeni čut za politične in socialne vzmeti, tudi za drobnarije v življenju, široko znanje sta ga obdržala na varnih tleh stvarnih dejstev.

Šel je nazaj do našega kulturnega rojstva, do Trubarja, sprožil je klic »več Prešerna«, ki je danes bolj živ kakor tedaj, ko ga je zapisal, in se potem za dolgo časa ustavil pri delu Preporoditeljev.

IVAN PRIJATELJ je postal vseučiliški profesor za zgodovino slovanskih literatur na slovenski univerzi, ki je v časovni perspektivi poslednja zmaga naroda, zdramljenega po Preporoditeljih. Tudi PRIJATELJEVO delo spada v to dobo. Bil je ideolog patriarhalnega meščanstva, porojenega v predmarčni dobi. Ob najvažnejših predstavnikih je preko Mladoslavencev dogradil do zdanjih dni, ko je z

zadnjim političnim vzponom pričelo to meščanstvo odmirati, podobo slovenskega življenja z gospodarskim, političnim in socialnim ozadjem. S svobodoumnim svetovnim nazorom, ki ga je vselej jasno izpovedoval, je ustvaril podobo naše preteklosti, a je v svojem delu segel preko ožin njenega obzorja do celotne problematike slovenskega narodnega življenja.

Kot vrstnik Aškerca in Moderne pa se je PRIJATELJ v svojem delu dotaknil že sodobne problematike, jo osvetljeval z zgodovinskimi primeri; saj se obnavlja na vseh naših prelomnicah tradicija naše zaklete revščine: borba za jezik, za človečanske pravice, za pravico obstoja na tem svetu.

IVANA PRIJATELJA so na Viču pokrili z zemljo, toda na univerzi zija vrzel. Zapustil je dediščino »strašnega« a zmagovitega papirja, ki še bolj opozarja na vrzel, prav v teh dneh, ko bi morala preko slovenske univerze postati vsa naša kulturna zgodovina last vseh plasti tega razkosanega naroda in temelj njegovemu političnemu razvoju. Vrzel zija v dneh, ko izginjajo možje - stvaritelji z vse objemajočimi kulturnimi in političnimi pogledi na slovensko in svetovno dogajanje, v dneh votlega patosa, ko se postavljajo v prednje vrste zopet »drobtinarji«.

PRIJATELJ je oživil Preporoditelje, Mladoslavence, nakazal vsebino Moderne, ožaril dvig slovenskega duha in testament njegovega »strašnega papirja« je negacija našega »drobtinarstva.« Juš Kozak

BALADA

JOŽA ŠELIGO

Danes opolnoči,
ljuba, v nebo poglej:
skoz sto drevesnih vej
zvezda gori.

Danes opolnoči,
ljuba, se v vrt ozri:
greda prebelih rož
zakrvavi.

Danes opolnoči,
ljuba, srce odpri:
kane naj, kane vanj
kaplja krvi;

dragi opolnoči
strt bo ob cesti pal;
zvezdam in rožam
se bo nasmejal.